

Αναζητώντας το οικείο στο κοινωνικό διαδίκτυο

Αθανασία Δάφνη Δραγώνα

Υποψήφια Διδάκτωρ, ΕΜΜΕ, ΕΚΠΑ

[Προσεκλεμένη ομιλήτρια. Ανακοίνωση και παράδοση άρθρου προς δημοσίευση για σχετική έκδοση της ημερίδας «In between. Κατασκευάζοντας τον ενδιάμεσο χώρο. Τέχνη; Τεχνολογία ; Φιλοσοφία; Αρχιτεκτονική;» στο ABOUT στις 17 Φεβρουαρίου 2011]

Σύνοψη:

Οι ψηφιακοί χώροι κοινωνικής δικτύωσης χαρακτηρίζονται από τη συμμετοχή και τη συνεισφορά των χρηστών αφενός και από την οικειοποίηση και την εκμετάλλευση αυτών από την αγορά αφετέρου. Μπορούν οι χώροι αυτοί να θεωρηθούν δημόσιοι ή κοινοί; Πώς αλλάζουν την εικόνα μας για τον "πραγματικό" κόσμο; Ενώ οι γνωστές πλατφόρμες του διαδικτύου ισχυροποιούνται συνεχώς προσφέροντας ολοένα και περισσότερες δυνατότητες στους χρήστες, οι πρωτοβουλίες για κάποιους νέους αυτόνομους και αποκεντρωμένους χώρους πληθαίνουν αντίστοιχα. Υπάρχει όντως μία νέα εναλλακτική πρόταση για το μέλλον η πρόκειται για μία ουτοπία της δικτυωμένης πραγματικότητας;

Το *In Between project* ξεκίνησε το 2000 όταν με την ομάδα του Κέντρου για τον Ψηφιακό Πολιτισμό, Φούρνος αναπτύξαμε την ιδέα για τη διαμόρφωση ενός δικτύου γειτονιών ανά τον κόσμο που θα συνδέονταν μέσω του διαδικτύου. Καθώς τότε δεν υπήρχαν ακόμη οι κοινωνικές πλατφόρμες αλλά ούτε και τα προγράμματα γεωγραφικής απεικόνισης και οι εικονικοί χάρτες τύπου google earth, google maps και google street view, παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον η σκέψη να διαμορφωθεί ένας χώρος κοινός, ο οποίος θα ένωνε διαφορετικές περιοχές και θα έδινε την ευκαιρία στους κατοίκους των περιοχών αυτών να μοιραστούν εικόνες, συνήθειες, αναμνήσεις και ενδιαφέροντα. Στόχος ήταν να δοθεί έμφαση στον ιδιαίτερο χαρακτήρα της κάθε γειτονίας, στα ιδιαίτερα γνωρίσματα της και στο εκάστοτε τοπικό δίκτυο ανθρώπων που τη στηρίζουν. Η γειτονιά τότε ήταν -όπως και είναι- υπό εξαφάνιση και θέλαμε να δοκιμάσουμε την αναβίωση της στο πολλά υποσχόμενο διαδίκτυο.

Οι *Γειτονίες του Κόσμου* όπως αρχικά ονομαζόταν το εγχείρημα, θα μπορούσε να πει κανείς πως ήταν μία απόπειρα αναζήτησης και εντοπισμού του *οικείου*, του γνώριμου που ένας χώρος όπως μία γειτονιά μπορεί να προσφέρει. Ξεκινώντας από το φυσικό πραγματικό χώρο και στρεφόμενοι προς τον εικονικό, ψηφιακό κόσμο θέλαμε να αναγνωρίσουμε και να επαναδημιουργήσουμε το πλαίσιο και τις συνθήκες εκείνες που μπορούν να επαναφέρουν το *οικείο*.

Τι σημαίνει όμως μία τέτοια έννοια για το διασυνδεδεμένο χώρο; Του οικείου αλλά και του ανοίκειου; Πώς σχετίζεται με την χρονική περίοδο στην οποία βρισκόμαστε;

“Δεν υπάρχει τίποτα πιο κοινό, πιο γνώριμο, ενδεχομένως και πιο δημόσιο για το σημερινό πλήθος από το συναίσθημα του δεν αισθάνομαι σπίτι μου” αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ραολο Βίρνο στη Γραμματική του Πλήθους μιλώντας γενικότερα για την εποχή μας και για τη μεταβιομηχανική περίοδο. Δεν υπάρχει πια υπογραμμίζει η διάκριση *φόβου*, που διέκρινε τη ζωή εντός της κοινότητας, και της *αγωνίας*, που χαρακτήριζε την απομάκρυνση από την κοινότητα, έννοιες οι οποίες προέρχονται από το έργο του Heidegger. Σήμερα μας διακατέχει το αίσθημα του *ανοίκειου* και συμπληρώνει πως *“το δεν αισθάνομαι σπίτι μου και η επικράτηση των ‘κοινών τόπων’ βαδίζουν χέρι χερι. Οι κοινοί τόποι είναι ένας ‘κοινός πόρος’ από τον οποίο αντλούν δυνάμεις οι ‘πολλοί’ σε οποιαδήποτε περίπτωση.”*

Ποιοί είναι σήμερα όμως αυτοί οι νέοι κοινοί τόποι, που ορίζονται από τη συλλογική διάνοια και από τις δυνατότητες συλλογικότητας του σύγχρονου πλήθους; Αποτελούν τα σημερινά ψηφιακά κοινωνικά δίκτυα πιθανόν χώρους στους οποίους βρίσκουμε καταφύγιο, στους οποίους νιώθουμε ότι ανήκουμε καθώς εμείς οι ίδιοι τους στηρίζουμε με τη συνεισφορά μας, τη συμμετοχή μας, την επικοινωνία μας; Αν ο νέος χαρακτήρας της διανοητικής δραστηριότητας είναι εξωστρεφής, κοινωνικός και συλλογικός,... αν το σύγχρονο πλήθος αποτελείται από μοναδικότητες και έχει κάτι παιδικό, όπως περιγράφει ο Βίρνο τότε αυτά ενδεχομένως είναι και τα στοιχεία που ορίζουν ή θα πρέπει να ορίζουν τους νέους κοινούς τόπους της ψηφιακής εποχής.

Το πέρασμα από το Web 1.0 στο Web 2.0

Προτού αναλογιστεί κανείς όμως τα χαρακτηριστικά των νέων κοινών ψηφιακών τόπων, είναι σημαντικό να ανατρέξει πίσω και να ανακαλέσει τη λογική και την αισθητική της περιόδου που προηγήθηκε, δηλαδή της δεκαετίας του 90 μέχρι και των αρχών της προηγούμενης δεκαετίας. Τότε ήταν η εποχή των στατικών σελίδων, των

βάσεων δεδομένων, της επικοινωνίας κυρίως μέσω email. Αν και τα στοιχεία αυτά σήμερα μοιάζουν ξεπερασμένα και ενδεχομένως βαρετά, ωστόσο συμπορεύονταν με κάποια πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία της περιόδου που τείνουμε να ξεχνάμε. Οι *welcome to my home* σελίδες, τα animated gif, οι σελίδες *under construction*, τα ιδιαίτερα πλαίσια, οι midi ήχοι παρουσίαζαν μία ποικιλομορφία και ιδιαιτερότητα που ήταν αποτέλεσμα της ελευθερίας των χρηστών να διαμορφώσουν τις σελίδες τους σύμφωνα με την αισθητική που οι ίδιοι ήθελαν και τη λειτουργικότητα που επιθυμούσαν. Οι Olia Lialina και Dragan Espenschied μελετώντας και αναλύοντας ειδικά αυτά τα στοιχεία στο βιβλίο τους Digital Folklore καταλήγουν μάλιστα πως η πρώτη παρωχημένη εποχή του διαδικτύου ενδεχομένως ήταν τελικά πολύ πιο αυθεντική από αυτή που ακολούθησε. Σελίδες όπως η *welcome to my home page* και η *under construction* έδιναν την αίσθηση ότι κάποιος βρισκόταν πίσω από την ιστοσελίδα, κάποιο άτομο και όχι κάποια εταιρίαⁱⁱ.

Με το πέρασμα στην εποχή του κοινωνικού διαδικτύου, στο web 2.0, από το 2004 – 2005 και μέχρι σήμερα τα χαρακτηριστικά αυτά άλλαξαν . Όχι γιατί οι χρήστες μπορούν πλέον εύκολα να ανεβάζουν το υλικό που θέλουν, να το μοιράζονται και να επικοινωνούν αλλά γιατί οι δυνατότητες έκφρασης άλλαξαν ουσιαστικά. Τα προσωπικά sites άρχισαν να εκλείπουν και Home page έγιναν πια τα προφίλ των κοινωνικών δικτύων. Αυτά οι χρήστες μπορούν να τα εμπλουτίζουν και να τα τροποποιούν χρησιμοποιώντας τα εργαλεία που τους παρέχονται εντός μιας δεδομένης λογικής και αισθητικής. “Σπίτι τους” στο διαδίκτυο φαίνεται να αντιλαμβάνονται πλέον τα δίκτυα όπως το Facebook, το Twitter, το YouTube ή το Myspace, αποδεχόμενοι τους νέους κανόνες οικειότητας που ισχύουν. Και τα δίκτυα δεν ορίζουν μόνο το πλαίσιο, τον χώρο αλλά και τις σχέσεις των συμμετεχόντων σε αυτά και την ιεράρχηση των δεδομένων που φιλοξενούν. Η ανάγκη του “ανηκείν” λαμβάνεται υπόψη και στήνονται δομές που να την καλύπτουν. Ο τοίχος των νέων για παράδειγμα του Facebook μας πληροφορεί τι λενε οι πιο κοντινοί μας φίλοι, όπως το Facebook το αντιλαμβάνεται και το ιεραρχεί. Το σημείο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί οι χρήστες μπορεί να έγιναν δημιουργοί και παραγωγοί. Ταυτόχρονα όμως και κυρίως παραμένουν για τα δίκτυα ερασιτέχνες. Οι επαγγελματίες εξακολουθούν να είναι αυτοί που παρέχουν τις δομές και τις πλατφόρμες για να δράσει το ψηφιακό πλήθος. Η Lialina σχολιάζοντας την υπηρεσία iGoogle και τη δυνατότητα που δίνει η εταιρία στους χρήστες να προσωποποιήσουν την αρχική σελίδα τους αναφέρει χαρακτηριστικά:

Γιατί η Google θέλει να μας κάνει να αισθανθούμε σα να μαστε σπίτι της όταν είμαστε στις σελίδες της; Όχι για να μας «δέσει», είμαστε ήδη παγιδευμένοι. Αλλο εννοούν

όταν λένε σαν στο σπίτι σας . Εννοούν στο σπίτι και όχι στη δουλειά. Εννοούν «Ξεκουράσου. Πάξε . Διασκέδασε. Εμείς είμαστε οι επαγγελματίες, Εσύ είσαι ο ερασιτέχνης»ⁱⁱⁱ

Δεν είμαστε σπίτι μας λοιπόν, ας μη μπερδευόμαστε... Είμαστε στο σπίτι του Google, του Facebook, του Twitter.. εμείς και τόσοι άλλοι. Είμαστε σε χώρους με φοβερές δυνατότητες που παραμένουμε όμως φιλοξενούμενοι και το βασικότερο όλων τίποτα δε μας ανήκει. Οτιδήποτε μάλιστα θεωρούμε δικό μας μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τρίτους καθώς η οικειότητα σήμερα πλαισιώνεται από διαφημίσεις και οι εταιρίες παζαρεύουν μεταξύ τους τα data μας. Για το λόγο αυτό το μοιράζεσθαι ενθαρρύνεται στα δίκτυα. Ανοιχτά προφίλ, ανοιχτές φωτογραφίες φανερώνουν πως έχουμε περάσει πια από το intimacy στο extimacy. Έχουμε εισέλθει σε μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από μία οικειότητα εξωτερικευμένη και ανοιχτή, σε μια εποχή που δεν υπάρχει πλέον μέσα και έξω, πραγματικό και εικόνικό, ιδιωτικό και δημόσιο. Το extimacy κυριαρχεί και οι επιθυμίες των άλλων γίνονται δικές μας.

Η νέα οικεία εικόνα του κόσμου

Τι σημαίνουν όμως τα παραπάνω δεδομένα για το αστικό περιβάλλον;

Ο Eric Gordon στο βιβλίο του *The Urban Spectator* χαρακτηρίζει τις σύγχρονες πόλεις ως *database cities*, πόλεις που γίνονται αντιληπτές μόνο μέσα από αναζητήσεις, συγκεντρώσεις στοιχείων και ανταλλαγές πληροφοριών. Ο Gordon υποστηρίζει πως θέλουμε πλέον μια πόλη searchable, μια πόλη ανοιχτή προς την αναζήτηση, στην οποία μπορούμε να ψάξουμε οτιδήποτε οπότεδήποτε^{iv}. Η πόλη αυτή ωστόσο εξυπακούεται πως είναι και μια πόλη πλατφόρμα. Μοιάζει οικεία και δικιά μας καθώς μπορούμε όχι μόνο να αναζητήσουμε ό,τι θέλουμε σε αυτή αλλά και να την εμπλουτίσουμε, να την τροποποιήσουμε, να την μοιραστούμε. Η πόλη αλλά και ο κόσμος μοιάζουν πιο κοντά από ποτέ. Με φωτογραφίες από δορυφόρους, αεροπλάνα και αυτοκίνητα η Google μας δίνει την ευκαιρία να προηγηθούμε σε πολλά σημεία του κόσμου, να ζουμάρουμε μέσα και έξω, να διασχίσουμε δρόμους, να συναντήσουμε ακόμα και κατοίκους διαφορετικών περιοχών. Όσο οικεία όμως και αν μας φαίνεται η πόλη ή και ο κόσμος ακόμα, η όποια εικόνα βλέπουμε παραμένει μία αποτύπωση της Google. Είναι μια εικόνα του κόσμου αποστασιοποιημένη και ουδέτερη με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και αισθητική . Θολά πρόσωπα, φωτογραφίες τραβηγμένες από το ίδιο ύψος, προσωπικές στιγμές που έχουν

αποτυπωθεί τυχαία. Το google street view είναι μία ακόμα πλατφόρμα με δυνατότητες αλλά και αντιφάσεις.

Τι συμβαίνει αν κανείς δε θέλει να συμπεριληφθεί το σπίτι του, στην νέα οικεία εικόνα του κόσμου που διαμορφώνει η Google; Υπάρχουν δυνατότητες ένστασης, διαφυγής; Πέρσι στην Γερμανία 250.000 πολίτες ζήτησαν από τη Google να μη διακρίνεται το σπίτι τους. Το θεώρησαν παραβίαση της ιδιωτικότητας του. Διεκδίκησαν το δικαίωμα αυτό και έτσι στις πολεις της Γερμανίας συχνά ο χρήστης σκοντάφτει σε θολά σημεία, θολές προσόψεις. Οι διεκδικήσεις όμως αυτές των κατοίκων γέννησαν με τη σειρά τους και νέες αντιπαραθέσεις Γιατί μία τόσο έντονη αντίδραση στην αποτύπωση της εικόνας του κόσμου και ποιον ωφελεί αναρωτήθηκε ένας blogger, ο Jens Best και ξεκίνησε μια δράση επαναδιεκδίκησης των εικόνων που απουσιάζουν θυμίζοντας παράλληλα στους Γερμανούς την αναγκαιότητα του δημόσιο χώρου και το δικαίωμα τους σε αυτόν.

Μα είναι όμως δημόσιοι οι χώροι αυτοί; Είναι δημόσιοι οι χώροι που φέρουν πάντα ένα λογότυπο κάτω αριστερά; Νιώθουμε σπίτι μας σε αυτούς; Μήπως θα νιώθαμε μεγαλύτερη οικειότητα σε ένα χώρο που θα μπορούσαμε όχι μόνο να εμπλουτίσουμε αλλά και να ελέγχουμε; Σε ένα χώρο που εμείς θα διαμορφώναμε και θα είχαμε δικαίωμα να χρησιμοποιήσουμε με κάθε ελευθερία; Πόσο κοντά είμαστε σε μία τέτοια πραγματικότητα; Η οποία θα χαρακτηρίζεται από πρωτοβουλίες αποκεντρωμένες αλλά συλλογικές που διαφεύγουν της αγοράς και των συμφερόντων της και από χώρους που θα χαρακτηρίζονταν ως κοινοί αντί ιδιωτικοί η δημόσιοι;

Προς τους νέους κοινούς τόπους

Τα τελευταία χρόνια οι προσπάθειες προς την κατεύθυνση ενός νέου κοινού και αποκεντρωμένου μοντέλου πληθαίνουν συνεχώς. Αντιπροσωπευτικά παραδείγματα αποτελούν το κοινωνικό δίκτυο diaspora, το μικρο blogging δίκτυο thimbl, το λογισμικό κοινωνικής δικτύωσης ανοιχτού κώδικα appleseed, κλπ. Οι χώροι αυτοί βασίζονται σε μικρότερες πρωτοβουλίες, σε κοινότητες δημιουργών και χρηστών που τους αναπτύσσουν και τους βελτιώνουν γιατί πιστεύουν στη στροφή αυτή.

Παίζουν όμως κάποιο ρόλο οι πρωτοβουλίες αυτές ή έχουν αναπόφευκτα εφήμερο χαρακτήρα και θα ξεχαστούν σύντομα; Αυτό μένει να το δούμε. Οι φωνές όμως που όλο και πληθαίνουν έχουν εξαιρετική σημασία γιατί όχι μόνο ενθαρρύνουν μία κριτική στάση και αντιμετώπιση, αλλά και γιατί προτείνουν μια νέα ηθική για την

εποχή των δικτύων. Οι χρήστες, το πλήθος έχουν τις δυνατότητες που χρειάζονται για την αλλαγή στάσης. Οι γνώσεις, οι πληροφορίες, οι κώδικες είναι κοινός πόρος του σύγχρονου πλήθους. Το ερώτημα είναι όμως πώς στρέφονται οι δυνατότητες αυτές προς όφελος των χρηστών και του περιβάλλοντος όπου οι δρουν, ενημερώνονται και επικοινωνούν. Πώς διαφεύγουν της οικειοποίησης και της εκμετάλλευσης που μας είναι γνώριμες; Η απάντηση εδώ δεν είναι εύκολη αλλά ίσως να ξεκινά από την παρακάτω επισήμανση των Hardt και Negri :

“Η συσσώρευση του κοινού πλούτου σήμερα δεν σημαίνει τόσο ότι έχουμε περισσότερες ιδέες, περισσότερες εικόνες, περισσότερα συναισθήματα αλλά κυρίως ότι οι δυνάμεις και οι ικανότητες μας έχουν αυξηθεί: οι δυνατότητες μας να σκεφτούμε, να νιώσουμε, να δούμε, να συσχετιστούμε, να αγαπήσουμε. Αυτή η ανάπτυξη μπορεί και ενισχύσει το συνεχώς αναπτυσσόμενο απόθεμα του κοινού πλούτου σήμερα αλλά και την ίδια την ικανότητα μας να παράγουμε το κοινό.”^v

Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: Ηράκλειτος ΙΙ . Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

ⁱ Virno, Paolo. Γραμματική του πλήθους. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2007

ⁱⁱ Dragan Espenschied, Olia Lialina, Digital Folklore: To Computer Users, with Love and Respect, Merz Akademie, Germany, 2009

ⁱⁱⁱ Lialina, Olia, Vernacular Web 2.0, <http://www.contemporary-home-computing.org/vernacular-web-2/>

^{iv} Gordon, Eric. The Urban Spectator: American Concept Cities from Kodak to Google, The Dartmouth College Press, 2010.

^v Hardt, Michael & Negri, Toni. Common Wealth, Belknap Harvard, Cambridge- Massachusetts, 2009